

CSAPODY MIKLÓS

JANCSÓ BÉLA ÉS A *BRASSÓI LAPOK* (1928–1939)

■ Az irodalmár ideológus és a nevezetes napilap évtizedes kapcsolata végigkísérte az erdélyi magyar kultúra és társadalmi önszerveződés folyamatait, a kisebbség szellemi és politikai életét. Jancsó Béla (1903–1967), az *Erdélyi Fiatalok* megteremtője és Kacsó Sándor (1901–1984), a *Brassói Lapok* karakterét meghatározó közíró alakító részesei voltak az eseményeknek. A *Tizenegyek* (1923) készülődése idején kötöttek majd fél évszázados, Jancsó haláláig tartó barátságot, ez alapozta meg Jancsónak és a *Brassói Lapokkal* való termékeny együttműködését: írásainak közlését, az *Erdélyi Fiatalok* és az ÁGISZ (Általános Gazdasági és Ipari Szövetkezet, 1933–40) Hasznos Könyvtárát (1935–39). Ez a kapcsolat egyszerre volt több és kevesebb ifjúkori ismeretségnél: több, mert általa az *Erdélyi Fiatalok* egy országos lap segítségével jutott nagyobb nyilvánossághoz, és kevesebb, mert az unitárius kollégium diákszobájában kötött barátság semmivel sem volt összevethető.

Kacsó 1920 őszén kezdte egyetemi tanulmányait, tagja volt az első magyar ifjúsági bizottságnak. Jancsó ismertette meg Ady költészetével, Balázs Ferencsel ő ajánlotta be a *Keleti Újság* szerkesztőségébe, ő méltatta első novelláskönyvét (*Utoljára még megkapaszokunk*),¹ majd szegedi medikusként népszerűsítette.² Amikor Németh László rádió-előadásra kérte fel, vizsgái miatt társait, köztük Kacsót ajánlotta,³ aki, miután 1927 végén hazatért Párizsból, a *Brassói Lapok* belső munkatársa lett. A konzervatív Magyar Pártot támogató, nagy múltú napilap hamarosan az erdélyi magyarság polgári demokrata, liberális humanista orgánumává fejlődött. A tőkeerős, nagy példányszámú, a harmincas évek elejétől radikális antifasiszta, humanista demokrata hangvételű újság Kacsónak köszönhetően vált a magyar nyelvterület egyik legjobb napilapjává (1938. januártól 1940 nyaráig volt főszerkesztője, amikor a Vasgárda fenyegetésére megszűnt az újság). Noha Kacsó Brassóba költözésével napi kapcsolatuk megszakadt,⁴ a változás mindkettőjük számára előnyösnek bizonyult. Ekkor bontakozott ki Kacsó nagy visszhangot keltő publicisztikája, Jancsó pedig, aki a diploma megszerzésére, az *Erdélyi Fiatalok* előkészítésére hazatért Szegedről, tekintélyes fórumhoz jutott. Szerkesztő és szerző együttműködése a Hasznos Könyvtár szerkesztése során vált még szorosabbá.

Jancsó és a Brassói Lapok

■ 1928 decembere és 1939 májusa között Jancsónak 15, a transzilvanizmus eszmekörében fogant bírálatát, esszéjét, irodalom- és művelődéspolitikai írását, vitacikkét közölte az újság.⁵ Szabó Dezső Ady-beszédének ismertetésére hívták fel az olvasók figyelmét,⁶ Pálffy-esszéjét idézték.⁷ Első

írása, *A székely irodalom erdélyi problémája helyzetelemzés, panasz és javaslat: az irodalmi élet elsekélyesedését a könyv- és folyóirat-kiadás anyagi biztonságára és az erdélyi magyar irodalom anyaországi látszatsikerére vezette vissza.*⁸ A költő halálakor írott remek Tóth Árpád-esszéjét (*Bús homok szent venyigéje*)⁹ Szabó Dezső és Erdély című írása követte, melyben Tamásit vette védelmébe,¹⁰ amikor Szabó tőle is szokatlan gorombasággal becsmérelte a *Szűzmáriás királyfit*.¹¹ Cikkét „borogatásnak szánt a tüzes daganatra”,¹² miközben „megható igyekezettel próbálta önmaga előtt is mentesíteni »bálványát« s békét közvetíteni a tőle annyira szeretett emberek között”. Jancsó cikke „nem keltett nagyobb feltűnést. Igaz, annyi tárgyilagosság, egyeztetési szándék és józan önmérséklet volt benne, hogy az szinte már nem is talált írója fiatalosságához. S elütött a napilapokban »kívánatos« vitacikkek hangjától is...”¹³ Nemsokára Makkai regényét, az *Ágnes* és Tompa László *Ne félj!* című verseskönyvét méltatta.¹⁴ A *Levél két költőről* a Helikon-nagydíjjal jutalmazott Tompa magatartását a Magyarországra távozó Áprilyéval állította szembe, aki „itt hagyja Erdélyt. [...] ki méltóbb? A csillogó költő, aki elmegy, vagy a másik költő, aki marad? [...] A Helikon ítél. Igazságosan és méltón. Erdély magyarságának érzése szerint.”¹⁵ A távozót *Áprily elmegy* című erkölcsi vádiratában is kérdőre vonta: „Óh, Áprily Lajos, ki a sorsot idézed, nem érzed, hogy végzetes bünt követsz el, mikor lelked szava ellen teszel?”¹⁶ 1929 végén közölték *Benedek Elek hagyatéka* című írását, melyben a székely írók nesztorának örökségére emlékeztetett,¹⁷ továbbá Debreczeni László *Erdélyi református templomok és tornyok* című könyvének ismertetését.¹⁸ Makkaihoz Szekfű Bethlen-könyvét bírálva tért vissza,¹⁹ majd a szerző alaposágát dicsérve üdvözölte Ion Chinezu *Aspecte din literatura maghiară ardeleană* című munkáját,²⁰ Kibédi Sándorban a proletársors megszólaltatóját köszöntötte *Megjött a reggel* című verseskönyve nyomán.²¹ Balázs Ferenc könyvének (*Bejárom a kerek világot*) ismeretéseivel is közös eszményt szolgált,²² *A rög alatt* előfizetésére az *Erdélyi Fiatalok*ban és Kacsó lapjában tett közzé felhívást.²³

Miután 1931-től kevés kivétellel az *Erdélyi Fiatalok*ban adta közre közel száz írását,²⁴ a *Brassói Lapok*ban ötvenyi megszakítással jelent meg legfontosabb, *Levél Tamási Áronhoz a cselekvő erdélyi ifjúságról* című vitairata.²⁵ Az *Erdélyi Fiatalok* elszigetelődése idején született nyílt levél Tamási *Cselekvő erdélyi ifjúság* című cikksorozatára válaszolt.²⁶ A három nemzedéki vonulat egyensúlyra törekvő áttekintése a *Tizenegyek* után az *Erdélyi Fiatalok* „népi humanizmusát”, a baloldal „szociális szemléletét” és a *Hitel* „belső revízióját” tette mérlegre, egységre és összefogásra épített közös munkát sürgetve. Voltak, akik széles látószögű, okosan megírt körképét elfogultnak, mások lelkesítőnek, vagy egyszerűen csak szépnek találták. A jobb- és baloldal inkább üdvözölte, csak az *Erdélyi Fiatalok* vitatta. Jancsó a régi barátság jogán közvetlen hangú, tényszerű, mégsem minden indulat nélküli válaszában, azt hányta Tamási szemére, hogy egy súlyban méri a *Hitel* egyetlen számát és az *Erdélyi Fiatalok* hat évfolyamának ezer oldalát, nyolc kiadványát, több mint száz előadását.²⁷ Kijelentette, hogy lapjuk demokráciaértelmezése korántsem azonos a *Hitel* felfogásával, mert az úgymond alkotómunkára alkalmatlan népet vezető új osztály elgondolása „még innen van a magunk szükséges revízióján. Még ott valahol a régi úri mentalitás leszakadó partján, ahol kevés fű nőtt az igazi

demokrácia számára.” Az *Erdélyi Fiatalok* alap gondolata ezzel szemben kezdettől az volt, hogy kasztszerű középosztály helyett a szellemi feladatokat a „legkiválóbbaknak kell juttatni, a társadalmi származás tekintetbevétele nélkül,” mert a kisebbségi helyzetben voltaképpen egy osztállyá tömörült magyarság fejlődési lehetőségét „csak a népi erő teljes kifejtését biztosító demokrata önkormányzati szellem tudja megadni”. Mivel az értelmiségnek nem az efféle új, rendi elit kialakítása a feladata, hanem a közösséggel való azonosulás, nagy a különbség az *Erdélyi Fiatalok* és a *Hitel* demokráciája között, „melynek jelszavai mögül parancsuralmi rendszerek sunyi vi-gyorgása kandikál elő.”²⁸ A nemzedék reális kisebbségi öntudatának kifej-málását, főként pedig az elvégzett munkát tekintve Tamásival szemben hiába volt igaza Jancsónak, mozgalma a felívelést követő szakadás után vé-dekezésre kényszerült, ami támogató rokonszenv helyett sokakban keltett lekicsinylő, sajnálattal vegyes ellenérzést. A lap fenntartásának gondjai, a romló társadalmi közeg, a belpolitikai jobbratulódás és az „új európai esz-meáramlatok” következtében, ha nem is légtüres térbe, de két malomkő kö-zé kerültek. Nem törekvéseiken haladt túl az idő, a megváltozott világban eszméik következetes képviselője váltotta ki a merevség, maradiság vádját. Jancsónak a *Brassói Lapok*ban 1939 tavaszán megjelent utolsó írása (*Mit is tanít Szabó Dezső?*) az író apológiája,²⁹ válaszként Szentimrei *Ki a magyar most?* című cikkére, melyben az anyaországi törzsköcs magyarok mozgalmát és Szabónak asszimilációs nézeteit támadta.³⁰

Az Erdélyi Fiatalok és a Brassói Lapok

■ Kacsó és lapja folyamatos figyelemmel kísérte az *Erdélyi Fiatalok* egyes számait, kiadványait, rendezvényeit. Híradásai az elismerő beszámolók mellett apró, ám részletes lapszemlék voltak, később a *Beküldött hírek* rovatában közölt tájékoztatások, 1935 után a Hasznos Könyvtárat népszerűsítő kisebb cikkek, hirdetések. Jancsó már folyóiratuk 1930. januári megjelenése előtt előfizetési íveket küldött Kacsónak, tudatva, „Már mindennel készen vannak, csak az anyagi helyzetük bizonytalan. A lap a magyar egyetemi hallgatók orgánuma lesz.”

Kacsó bátorította, lapja üdvözölte a nemzedék saját orgánumát.³¹ A lapszemlék sorában elsőként Jancsó *Oroszok: Mereskovszkij – Reymont* című esszéjére hívták fel a figyelmet,³² Kacsó pedig az 1930-as karácsonyi számba kért tőle írást.³³ A cikk nem készült el, a lap mégis lelkesen számolt be az ifjúsági önszerveződésről,³⁴ az *Erdélyi Fiatalok* kolozsvári fellépéséről.³⁵ 1931 tavaszán Jancsó *Magunk revíziója*-esszéjét,³⁶ majd *Az erdélyi magyar ifjúság problémáiról* írott tanulmányát idézték,³⁷ a *Vasárnap este táncban* című vers körül 1932 tavaszán kerekedett viharban pedig maga Kacsó állt ki Méliusz mellett, közölte az *Új Arcvonal*ban (1931) jelentkező fiatal írók *Nyilatkozatát*, amely védelmébe vette a költeményt,³⁸ visszaverve azokat a becsületsértő támadásokat, amelyek a Méliusz védelmében fellépő Tamásit érték.³⁹

Az élesedő nemzedéki küzdelmek, az *Erdélyi Fiatalok* egységének megbomlása és a *Hittel* való konfliktusa idején Kacsó és lapja nem kommentálta az eseményeket, 1932 tavaszától két éven át nem jelent meg hír a mozgalomról. Az egység megőrzéséért hiába fáradó Jancsó és a székelyföldi riportútjait járó Kacsó ebben az időben egyetlen levelet sem váltott, amikor azonban az *Erdélyi Fiatalok*at atrocitás érte, a *Brassói Lapok* ismét

kiállt mellettük.⁴⁰ 1934 tavaszán Jancsónak az *Tizenegyek* estjén elhangzott előadásáról⁴¹ és az *Erdélyi Fiatalok* falupályázatáról,⁴² Kós *Az országépítő* című regényének méltatásáról,⁴³ az ÁGISZ kiadói vállalkozását dicsérő közleményéről tudósítottak.⁴⁴ 1937 végén a román ifjúsági falumunkáról megjelent cikkét ismertették,⁴⁵ 1938 nyarán Kőlcsey-esszéjét,⁴⁶ később Balázs Ferenc-emlékezését, Bözödi György *Székely bánja* című szociográfiájának ismertetését idézték.⁴⁷ Felhívták a figyelmet az újabb pályaválasztási tanácsokra,⁴⁸ 1938 végén pedig Jancsónak tíz év felekezettfeletti ifjúsági mozgalmairól adott körképére.⁴⁹ A hosszabb-rövidebb időre betiltott *Brassói Lapok* utoljára az Észak-Erdély visszacsatolása után megszűnő *Erdélyi Fiatalokból* Jancsó „úttörő tanulmányát” idézte az 1939-es Szabó Dezső-számból.⁵⁰

Az Erdélyi Fiatalok, Kacsó és a Hasznos Könyvtár

■ A szépíró és a politikus Kacsó mellett, hogy gyakran leírták a nevét, méltatták törekvéseit, idézték a lapját, mindössze kétszer volt jelen az *Erdélyi Fiatalok*ban, egy róla készült és egy saját írással. *Vakvágányon* című regényéről Gyarmathy Árpád cikkét közölték,⁵¹ a *Tizenegyek*-évfordulón elhangzott előadása (*A falu társadalmi kérdései*) *Új székely társadalmi elrendeződés* címmel jelent meg a folyóiratban.⁵² Jancsó és Kacsó a szövetségi rendszer kiépítését tartotta a kisebbség önvédelmét biztosító gazdasági talpra állás első feltételének. A falusi magyar tömegek felemelésnek Balázs Ferenc eszméit is magában foglaló elgondolását egyszerre szolgálta az *Erdélyi Fiatalok*, a *Brassói Lapok* és a *Hasznos Könyvtár*.⁵³ Az ÁGISZ „harcos szövetséges társa” Jancsóék folyóirata lett,⁵⁴ Kacsó azonban támogatást remélt a marosvécsi *Helikontól* is: mivel „A közműveltségi színvonalat a tömegek műveltsége jelenti”, az ÁGISZ olyan munkatervet készített, amely „elméletileg tekintettel van a népnevelés szükséges szempontjaira, gyakorlatilag pedig kellő jószándékkal és kitartó munkával aránylag szűkre vont költségvetési keretek között is megvalósítható lenne”.⁵⁵ Az ÁGISZ a füzetsorozat szerkesztésével 1935 októberében Szentimrei vezetése alatt az *Erdélyi Fiatalok* közül Bíró Sándort, Jancsót, Debreczeni Lászlót, László Dezsőt, és mint kiadót, Kacsót bízta meg.⁵⁶

1935 októbere és 1939 márciusa között három sorozatban, 25 füzetben 22 kiadványuk látott napvilágot, köztük Kacsó Lászlónak (Kacsó Amerikába kivándorolt orvos bátyjának) és Jancsónak *A szoptató anya és gyermeke*, valamint Jancsónak *Az emberiség jötevői* című füzete.⁵⁷ A terjesztésbe az *Erdélyi Fiatalok* is bekapcsolódott,⁵⁸ a munkát vidéken lelkeszek, tanítók, falugazdák, egykori jegyzők végezték, és bár elháríthatatlan akadályokba ütköztek. Kacsó 1936 nyarán sorozatonként három, 6–8 ezres példányszámú kis könyv megjelenéséről számolt be.⁵⁹ Ez a munka Jancsónak is „hosszú évekre jelentett gondot, bajt és lélekölő töprengést, mert melléje nyűgözte egész tevékenységét, lelkiismereti szinte emelve azt a maga elé tűzött feladatot, hogy török-szakad felismerteti a népnevelés kifejlesztésének nagy fontosságát éppen azokban a társadalmi és politikai körökben, amelyek már az ÁGISZ kezdeményezését is sanda gyanúval fogadták.”⁶⁰ A vádak fő célpontja Kacsó volt, akinek „kommunistagyanús” ateista hírért költötték. Kacsó nem volt kommunista, ám csakúgy, mint az Erdélyben, az anyaországban és az utódállamokban élő szellemi emberek tekin-

télyes része, a szabadkőművesek közé tartozott, akit mások, köztük Ruffy Péter, aki munkatársa volt, „hitvalló székelly katolikusnak” ismertek.⁶¹ Erdemesnek látta a füzetek folytatását,⁶² noha 1938 nyarán ismét visszavesésről adott hírt,⁶³ 1939-ben pedig már nem beszélt a Hasznos Könyvtárról. A támadások és az érdektelenség következtében a korszak egyik legfontosabb erdélyi magyar közművelődési vállalkozása a bukás küszöbére jutott, 1939-es kettős füzetével meg is szűnt. Kudarcát a magyar politikai vezetés belső konfliktusai, a vidéki értelmiség szétagoltsága, a szervezők illúziói és a hathatós támogatás hiánya okozta azzal együtt, hogy kevés népszerű szépirodalmat közölt.

Parlament vagy trójai faló?

■ Tamásinak címzett nyílt levele után Jancsónak a *Brassói Lapok*ban többé nem jelent meg közéleti tárgyú írása. Saját neve alatt azokban a heves sajtóvitákban sem nyilvánított véleményt, amelyek a kommunista kezdeményezésű Vásárhelyi Találkozó előkészítése és lefolyása körül zajlottak. Álláspontját az *Erdélyi Fiatalok*ban és napilapokban közzétett tényszerű, mégis a védekezés benyomását keltő nyilatkozatai tükrözték, megfontolt érvekkel alátámasztott véleményének magánlevelekben adott kifejezést. Kacsóval soha nem váltott olyan sűrűn levelet, mint 1937. február és október között. Miután a vásárhelyi összejövetelt (1937. október 2–4.) nem az ifjúság demokratikusan választott parlamentjének, hanem a baloldal jobboldali asszisztenciával végbe vitt politikai akciójának tartotta, már augusztusban közölte Kacsóval, hogy mozgalma távol marad a tanácskozástól.⁶⁴ Később Kacsó „jó barátira nem, inkább tán önhittsége valló kíméletlenséggel” megírta azt a Tamásival közös gyanúját, amivel „vonakodása okát olyan könnyen megmagyaráztuk. Fájdalmas sebet ejtettem vele, amit nem is titkolt. De súlyosan ártottam vele az ügynek is, mert az igaztalan váddal még csak jobban megszilárdítottam tartózkodó álláspontja erkölcsi hitében.”⁶⁵ Lebeszélni igyekezve őt is, Jancsó azzal felelt, „Úgy látom, hogy nemcsak Áron, hanem Te is tökéletesen félreértetted álláspontunkat, mikor azt hittétek, hogy a *Hitel* elleni furcsa »ellenszenv« vezetett. [...] mi komoly és tervszerű, állandó gyakorlati munkára gondolunk, nem egy szép, egyszeri görögtűzre. Kérlek, vedd újra fontolóra elmeneteledet, és ha nem az indítványozott új módon velünk lesz meg a megbeszélés, úgy ne menj el.”⁶⁶ Jancsó hajthatatlan maradt, és bár Kacsót konzervatív oldalról hevesen támadták, ez ügyben nem azonosult vele.⁶⁷ A részvétel kérdése ugyanis nemcsak az *Erdélyi Fiatalok*nak a *Hittel* és a „túlzó marxistákkal” (a kommunistákkal) való ádáz konfliktusát élezte ki végleg, hanem miatta átmenetileg azzal a demokratikus „reformpárti vonallal” is kénytelenek voltak szembehelyezkedni, amelyet Kacsó neve fémjelzett. A régi szövetségesek közti nézeteltérés mégsem volt több ellentétes felfogások karakteres kifejtésénél, nem vezetett nyílt sajtóvitához, nem terhelte meg kettejük barátságát sem, az *Erdélyi Fiatalok* azonban végleg magára maradt, holott a találkozó sikertelensége és a következmények „a vesébe látó” Jancsót igazolták.⁶⁸

Miért nem vettek részt a tanácskozáson? Mert elleneztek a „parlamentarista játékot”, attól is tartva, hogy Kacsót és Tamásit a baloldal úgymond csöbe húzza.⁶⁹ Kacsó sem vállalta tiltakozó nyilatkozatuk közlését, amely-

ben az őket ért vádakat utasították el, hosszan (és hiába) érvelve igazuk mellett.⁷⁰ Tamásival „a felületen kerestük és találtuk meg [Jancsó] vonakodása okát. Féltékeny a Hitelre – mondtuk –, mert az hirtelen tekintélyre tett szert, külsőleg és tartalomban egyaránt felnőttek folyóirata lett, az *Erdélyi Fiatalok* pedig évtizedes kínlódás után is vékony füzetecske csak, tartalmában pedig inkább a főiskolások »diákközlönye« maradt. Pedig szemünk előtt szenvedte át Béla azt az ezekre az időkre annyira jellemző folyamatot, amely jobbra és balra lökte el tőle a leghűségesebbnek vélt barátokat.”⁷¹ Jancsóék azzal bírálták a tanácskozás határozatait, hogy a rendezvény „nem volt illetékes az egész erdélyi magyar fiatalság nevében beszélni, mert arra az ifjúság szervezeteitől se nem kért, se nem kapott megbízást.” A sajtóban lelkesen üdvözölt egység „érzelmi és látszategység csupán. Nemzeti szempontból nem jelenti az erők tervszerűbb együttműködését, de viszont a túlzó marxizmus híveinek az elfogadott keresztyén erkölcs és nemzeti demokrácia alapján megadta az erkölcsi jogcímet és a korlátlan gyakorlati lehetőséget a soraink közötti szervezkedésre. A határozatokba tehát nem kerültek be a szélsőségek megállapításai, ellenben a szélsőségek katonái soraink közé keveredtek. A trójai faló bevontatása sikerült.”⁷² Kacsó a vitát lezárva elismerte Jancsóék igazát: mivel nem választással nyerték megbízatásukat, az egybegyűltek nem beszélhetnek az egész ifjúság nevében, „bár ezt akkor se tehetne volna senki, ha »az *Erdélyi Fiatalok* is részt kért volna a munkából, s nem sietett volna, mint kívül maradó, ennek az igazságnak a megállapításával.«”⁷³

Amikor a kormány 1938. tavaszi bukása után (Gogát nemsokára horogkeresztes zászlóval takart koporsóban temették) a liberális párti Călinescu belügyminiszter (akit másfél év múlva meggyilkolt a Vasgárda) némi jóindulattal szólt a kisebbségekről. Ennek nyomán egy bukaresti lap a Magyar Párt vezetőit a közeledés elmulasztásával vádolta, a magyar fiatalságról ellenben úgy vélte, a Vásárhelyi Találkozóval „politikai érettségének” adta tanúbizonyságát, itt van hát az alkalmas pillanat „megérteni és megkeresni az uralkodó nemzet nagylelkűségét és jószándékát”. Kacsó úgy felelt a lapnak, Goga bukása után „gyökeres rendszerváltozást” vár a kisebbségi politikában,⁷⁴ mire az *Erdélyi Fiatalok* azt írta, „A felelősség szempontjából volna pár szavunk” Kacsó vezércikkéhez.” Jancsóék remélték, Kacsó nem „arra akart volna gondolni, hogy a magyar tárgyaló fél az a Találkozó legyen, mely nemcsak az egész magyar kisebbséget, de még a magyar ifjúságot sem képviselheti”.⁷⁵

■ JEGYZETEK

1. Kacsó Sándor *novellái*. Vasárnapi Újság 1927. júl. 3. 311–312. és Kacsó Sándor *novellái*. Újság 1927. aug. 14. 7.
2. Buday György *levele Jancsó Bélához*. Szeged, 1929. márc. 31. – ápr. 1. Jancsó Béla *levelezése I. 1913–1930* [a továbbiakban *JBlev.1.*] Gond. Cseke Péter. Kriterion, Kvár, 2015.162–163.
3. Jancsó Béla *levele Németh Lászlóhoz*. Kolozsvár, 1934. dec. 31. *Erdélyi Fiatalok*. Dokumentumok, viták (1930–1940) [a továbbiakban *EFdok*]. Közzéteszi Dr. László Ferenc és Cseke Péter. Bev. tan., jegyz. Cseke Péter. Kriterion, Buk., 1986 [1990]. 264.
4. 1928–39 között 46 levelet váltottak. Jancsóknak 20, Kacsóknak 26 levele ismert, 1928-ból 3, 1929-ből 4, 1930-ból 1, 1933-ból 4, 1934-ből 3, 1936-ból 2, 1937-ből, a Vásárhelyi Találkozó időszakából 22 (!), 1938-ból 2, 1939-ből 5.
5. A *Tamási Áron: Erdélyi csillagok* című, Jancsóknak tulajdonított szöveget is magában foglaló *Új erdélyi könyvek* (Tabéry Géza: *Vértorony*, Tamási Áron: *Erdélyi csillagok*, Ke-

- mény János: *Kádoc Kis Mihály*) nem Jancsó, hanem Kacsó írása, aki a két elsőt teljes névvel, a harmadikat (k. s.)-ként jegyzi (Brassói Lapok [a továbbiakban BL] 1929. szept. 8. 11.). Miután Jancsó Tamási-kritikája elveszett, „megtörtént a felelősségre vonás. Mentegőtözés minden oldalon [...]: a cikk elkallódott a szerkesztőség rumlijában. *Légy szívés, írd meg újra, röviden és velősen, s küldd be gyorsan.*” *Kacsó Sándor levele Jancsó Bélához*. Brassó, 1929. aug. 27. *JBlev.1.* 196–197. Jancsó nem teljesítette a kérést, a pótlás így maradt Kacsóra. Verset nem közölt a lapban, Imecs Béla *Fohászat* (BL 1927. okt. 9. 15.) Kacsó nyilvánvaló tévedésből tulajdonítja Jancsóknak (*A Cenk alatt*. A Hét 1972. jún. 23. 12.).
6. BL 1928. szept. 29. 7. Jancsó cikke: *Szabó Dezső beszéde a magyar ifjúság Ady-ünnepén*. Erdélyi Helikon [a továbbiakban EH], 1928. 2. 155–156.
7. BL 1928. jún. 27. 8. Jancsó írása: *Pálffy János feljegyzései kortársairól*. EH 1928. 9. 385–389. Másik Pálffy-esszéje: *Pálffy János Kemény Zsigmondja és a Kemény Zsigmond-probléma*. Uo. 1930. 2. 115–120.
8. BL 1928. dec. 16. 9. Cikkét egy 1928. nov. 24-i kolozsvári székeley irodalmi estről hírt adó beszámolóinak szánta, a szász irodalom kapcsán „megróván némi különbséget az ő lendületük és a mi poshadásunk között.” Ugyanitt ígérte *Szabó Dezső és Erdély* c. írását. *Jancsó Béla levele Kacsó Sándorhoz*. Kolozsvár, 1928. nov. 19. *JBlev.1.* 153–154.
9. BL 1928. dec. 23. 12–13.
10. BL 1929. jan. 27. 9. Benedek Elek írása: *Mi ez? Mi ennek a neve?* Uo. 1928. szept. 17. 1. Szentimrei cikkei: *Erdélyi barátaitól szeretném megvédeni Szabó Dezsőt*. Uo. 1928. szept. 23. és *Magyar tragédia*. Uo. 1928. nov. 5. 4.
11. Szabó Dezső: *Tavaszi Levelek*. Tizenkettedik levél: *Sületlenség: Tamási Áron könyve* (Szűzmáriás királyfi). Előőrs 1928. szept. 2. 7–9.
12. Kacsó Sándor: *Fogy a virág, gyűl az iszap* [önéletrajzi visszaemlékezések 2.]. Magvető. Bp., 1985. 238.
13. Uo. 230–231.
14. BL 1929. márc. 2. 10. és uo. 1929. máj. 26. 13.
15. Uo. 1929. aug. 26. 1.
16. Uo. 1929. szept. 1. 11.
17. Uo. 1929. szept. 22. 11.
18. *Új erdélyi magyar kultúra felé*. Uo. 1929. szept. 22. 11.
19. *Makkai Sándor könyve Bethlen Gáborról*. Uo. 1930. márc. 30. 8.
20. *Az erdélyi magyar irodalom első történetéhez, melyet erdélyi román tudós írt meg!* Uo. 1930. szept. 21. 10.
21. Uo. 1931. ápr. 5. 9.
22. *A fiatal erdélyi magyar*. Uo. 1935. máj. 11. 13.
23. Erdélyi Fialatok [a továbbiakban EF] 1935. 4. III. borító és *A rög alatt*. Egy új könyv és egy megrázó felhívás. BL 1936. márc. 1. 10.
24. Tucatnyi írása ebben az időben az Ellenzék, az Erdélyi Szemle, Ifjú Erdély, Erdélyi Helikon, Kiáltó Szó, Pásztortűz és a Református Szemle hasábjain látott napvilágot.
25. BL 1936. máj. 17. 11–12. [1], máj. 18. 7–8. [2], 1936. máj. 20. 7. [3].
26. Uo. 1936. ápr. 4. 4. Az I. rész (*Visszapillantás a Tizenegyekre*) uo. ápr. 5. 3., II. (*Az „Erdélyi Fialatok”*) uo. ápr. 6. 7., III. (*„A népvallóság” hirdetői*) uo. ápr. 10. 7., IV. (*A „Hitel” új magyarjai*) uo. ápr. 11. 7. és V. (*Közös a munka és a cél*) uo. 1936. ápr. 12. 2.
27. Jancsó Béla: *Magunk revíziója*. Makkai Sándor új könyvéhez. EF 1931. 3. 45–50.
28. *Levél Tamási Áronhoz...* [1]. BL 1936. máj. 17. 11–12.
29. Uo. 1939. máj. 21. 15.
30. Uo. 1939. ápr. 16. 6.
31. Kacsó Sándor: *Fogy a virág...* 404. Jancsó idézett levele nem ismeretes.
32. Brassói Lapok 1930. jan. 25. 8. Jancsó írása: *Ifjú Erdély* 1930. 5. 104–105.
33. *Kacsó Sándor levele Jancsó Bélához*. Brassó, 1930. okt. 27. *JBlev.1.* 354.
34. Bányai Ernő: *A magyar egyetemi hallgatók élete a kolozsvári egyetemen*. BL 1930. nov. 15. 4.
35. *Nagy sikerrel zajlott le a kolozsvári magyar egyetemi hallgatók kultúrestélya*. Uo. 1930. dec. 17. 8. és Bányai Ernő: *Erdélyi fiatalok*. Uo. 1930. dec. 24. 6.
36. Uo. 1931. márc. 13. 5.
37. Uo. 1931. máj. 9. 7. Jancsó írása: EF 1931. 4. 80–82. Az Erdélyi Helikon ankétját (EH 1931. 1., 2., 3.) Jancsó az Erdélyi Fialatokban is ismertette (1931. 4. 80–82.).
38. ([kacsó], [ándor]): *„Az új irodalom nevében...”* BL 1932. ápr. 15. 7.
39. ([Kacsó][ándor]): *Két író a vádlottak padján*. Uo. 1932. márc. 21. 7.

40. Kacsó Sándor levele Jancsó Bélához. Brassó, 1934. márc. 5. *Jancsó Béla levelezése II. 1931–1934* [a továbbiakban *JBlev.2.*] Gond. Cseke Péter. Kriterion. Kvár, 2016. 456–457.
41. BL 1934. márc. 31. 5. Jancsó előadása: *A Tizenegyek*. EH 1934. 3. 192–197.
42. *Az Erdélyi Fiatalok főiskolás versenye*. BL 1934. máj. 16. 5.
43. Uo. 1934. máj. 17. 5. Jancsó írása: „Az országépítő”. Kós Károly regénye. EF 1931. 1. 16–19.
44. BL 1934. júl. 29. 15. Jancsó írása: „*Falu-monográfiák*”. EF 1934. 2. 68–71.
45. BL 1937. dec. 5. 6. Jancsó írása: *A Gusti-féle falu-munka rendszere*. EF 1937. 3. 22–23.
46. BL 1938. máj. 5. 10. Jancsó írása: *Az elfelejtett Kölcsey*. EF 1938. 2. 3–6.
47. BL 1938. júl. 8. 10. Jancsó írásai: „*Jövőnek magját hordozom...*” EF 1938. 2. 1. és Uő: *Az első tudományos vidék-monográfiánkhoz*. Uo. 1932. 2. 7–10.
48. BL 1938. aug. 4. 8.
49. Uo. 1938. dec. 16. 10. Jancsó írása: *Tíz év*. EF 1938. 3–4. 3–5.
50. BL 1939. júl. 9. 10. Jancsó írása: *Szabó Dezső gondolatrendszere*. EF 1939. 2. 17–21.
51. *Vak-vágányon*. Kacsó Sándor regénye. EF 1930. 6. 94.
52. *Beszámoló az Erdélyi Fiatalok szellemi ügyeiről (1933. okt. 30.–1934. márc. 13-ig)*. *EFdok* 252. és EF 1933. 4. 95.
53. *Hasznos Könyvtár*. EF 1935. 3. 103–104.
54. Nagy János: *A brassói „Ágisz”*. Uo. 1934. 3. 92–93.
55. *A tizedik helikoni találkozó jegyzőkönyve*. Marosvécs, 1935. jún. 28–30. *A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája (1924–1944) II*. Közzéteszi Marosi Ildikó. Kriterion. Buk., 1979. 51–54.
56. *Megállapodás*. *EFdok* 271. és Kacsó Sándor: *Fogy a virág...* 636.
57. *Ism. Farkas Sándor*. EF 1935. 4. 123. és BL 1935. dec. 15. 12.
58. Kacsó Sándor: *Fogy a virág...* 633., 629.
59. *A Helikon és a Szépmíves Céh... II*. 95–96.
60. Kacsó Sándor: *Fogy a virág...* 638–639.
61. *Brassói Lapok – Bukaresti Lapok – Népiújság*. Jel-Kép 1984. 1. 96.
62. *A tizenkettedik helikoni találkozó jegyzőkönyve*. Marosvécs, 1937. szept. 10–12. *A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh... II*. 187–188.
63. *A tizenharmadik helikoni találkozó jegyzőkönyve*. Marosvécs, 1938. júl. 1–3. Uo. 199–201.
64. *Jancsó Béla levele Kacsó Sándorhoz*. Kolozsvár, 1937. aug. 3. Uo. 391–392. és *Az Erdélyi Fiatalok nem vesznek részt a „Vásárhelyi Találkozón”*. *Ellenzék* 1937. okt. 1. 8.
65. Kacsó Sándor: *Fogy a virág...* 715–716. Ez után született Kacsó *A kisebbségi „aurea mediocritas”* c. vezércikke (BL 1937. febr. 1. 1.).
66. *Jancsó Béla levele Kacsó Sándorhoz*. Kolozsvár, 1937. szept. 23. *Jancsó Béla levelezése III. 1935–1940* [a továbbiakban *JBlev.3.*] Gond. Cseke Péter. Kriterion. Kvár, 2019. 414–415.
67. *Gaál Gábor levele Méliusz Józsefhez*. Kolozsvár, 1936. szept. 3. *Gaál Gábor: Levelek (1921–1945)*. Sajtó alá r., jegyz., utószó Sugár Erzsébet. Kriterion. Buk., 1975. 692.
68. Dr. László Ferenc: *Mi is történt Vásárhelyen 1937-ben?* Adalékok a Vásárhelyi Találkozó újraértékeléséhez. *Korunk* 1991. 3. 377.
69. Kacsó Sándor: *Nehéz szagú iszap fölött* [önéletrajzi visszaemlékezések 3. k.]. Magvető. Bp., 1985. 52.
70. *Kacsó Sándor levele Jancsó Bélához*. Brassó, 1937. szept. 25. *JBlev.3.* 416–418.
71. Kacsó Sándor: *Fogy a virág...* 715.
72. *A Vásárhelyi Találkozó*. EF 1937. 3. 14–15.
73. Kacsó Sándor: *Fogy a virág...* 715–717. és Uő: *A Vásárhelyi Találkozó*. BL 1937. okt. 3. 1.
74. A „*kedvező pillanat*”. Uo. 1938. márc. 6. 1–2.
75. *Még egyszer a tg.-muresi Találkozó* EF 1938. 1. 24–25.